

એચ.એમ.પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન – ૨૦૨૦

શ્રી એચ.એમ.પટેલ: ઉત્તમ વહીવટકર્તા, પ્રબંધક અને પ્રશાસક

દ્વારા

ડૉ. નરેશ વેદ

(પૂર્વ કુલપતિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ અને
પૂર્વ કુલપતિ, ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર, ગુજરાત)

અનુસ્નાતક અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ અને

કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર

એચ.એમ.પટેલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ રૂરલ ડેવલોપમેન્ટ

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી

વલ્લભ વિધાનગર ૩૮૮ ૧૨૦, આણંદ, ગુજરાત

ફેબ્રુઆરી - ૨૦૨૦

એચ. એમ. પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન ૨૦૨૦

ડૉ. નરેશ વેદ, એચ. એમ. પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન ૨૦૨૦ સંબોધન

સ્મારક પ્રવચનમાં પ્રતિષ્ઠિત પ્રેક્ષકો

એચ.એમ.પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન – ૨૦૨૦

શ્રી એચ.એમ.પટેલ : ઉત્તમ વહીવટકર્તા, પ્રબંધક અને પ્રશાસક

દ્વારા

ડૉ. નરેશ વેદ

(પૂર્વ કુલપતિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ અને
પૂર્વ કુલપતિ, ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર, ગુજરાત)

અનુસ્નાતક અર્થશાસ્ત્ર વિભાગ અને

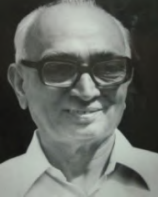
કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર

એચ.એમ.પટેલ ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ રૂરલ ડેવલોપમેન્ટ

સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી

વલ્લભ વિધાનગર ૩૮૮ ૧૨૦, આણંદ, ગુજરાત

ફેબ્રુઆરી – ૨૦૨૦

એચ.એમ.પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન

સંસ્થા અને વ્યાખ્યાન વિશે:

અર્થશાસ્ત્ર અનુસ્નાતક વિભાગ અને કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર ઘણા દાયકાઓથી નજીકના સહયોગથી કાર્યરત હોવાથી સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીએ તેમને એચ.એમ.પટેલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ રૂરલ ડેવલોપમેન્ટની સામાન્ય છત્ર હેઠળ રાખ્યા છે. જેથી તેઓ એકબીજાને મદદરૂપ બની શકે, જે બંને માટે પરસ્પર લાભકારક બને. ડૉ. મહેશ પાઠક (ભૂતપૂર્વ માન. સલાહકાર, એ.ઈ.આર.સી) દ્વારા આપવામાં આવેલ ઉદાર અનુદાનની સહાયથી આ વ્યાખ્યાનમાળા યોજાય છે.

અર્થશાસ્ત્ર અનુસ્નાતક વિભાગ વિશે:

ગ્રામીણ પરિવર્તનના કારણને ધ્યાનમાં રાખીને સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી તેથી, ૧૯૫૮માં તેની સ્થાપના પછીથી અર્થશાસ્ત્ર અનુસ્નાતક વિભાગે તેના શિક્ષણ અને સંશોધન કાર્યક્રમોને ગ્રામીણ વિકાસના પ્રશ્નો ઉપર ઝોક આપ્યો છે. ભૂતકાળના કાર્યને માન્યતા આપતા, યુજીસીએ આ વિભાગને કૃષિ અને ગ્રામીણ વિકાસને પસંદગીના ક્ષેત્ર તરીકે પણ ઓળખાવી અને તેના વિશેષ સહાયતા કાર્યક્રમોને સતત ત્રણ તબક્કાના પાંચ વર્ષ માટે એનાયત કર્યા. પાંચ દાયકાથી વધુની તેની લાંબી મુસાફરી દરમિયાન, અનુસ્નાતક કક્ષાએ સઘન અધ્યાપન કાર્ય ઉપરાંત વિભાગે ૧૦૦ થી વધુ પ્રોજેક્ટ અહેવાલો તૈયાર કર્યા છે અને ૪૩ એમ.ફિલ અને ૫૦ પીએચ.ડી વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન આપ્યું છે. યુજીસીએ ડિપાર્ટમેન્ટને ઈકોનોમિક્સના સેન્ટર ઓફ એડવાન્સ સ્ટડીઝ તરીકે માન્યતા આપી છે.

કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર (એ.ઈ.આર.સી) વિશે:

ગુજરાત અને રાજસ્થાન રાજ્યો માટે કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર (એ.ઈ.આર.સી)ની સ્થાપના જુલાઈ ૧૯૬૧ માં સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિધાનગરમાં અર્થશાસ્ત્ર અને આંકડા નિયામક, કૃષિ મંત્રાલય, ભારત સરકાર, નવી દિલ્હી દ્વારા કરવામાં આવી છે. આ વર્ષો દરમિયાન, કેન્દ્રમા કર્મચારીઓની ભારે જહેમત અને કટિબદ્ધતાને લીધે આ કેન્દ્ર કૃષિ મંત્રાલય, ભારત સરકાર માટે એક મજબૂત નીતિ પ્રતિસાદ કેન્દ્ર તરીકે ઉભરી આવ્યું છે. અત્યાર સુધીમાં આ કેન્દ્ર દ્વારા ૨૦૩ સમસ્યાલક્ષી અભ્યાસો કરવામાં આવ્યા છે. આ અભ્યાસો ભારત સરકારના કૃષિ મંત્રાલયને ઘણા ઉપયોગી બન્યા છે.

શ્રી એચ.એમ.પટેલ : ઉત્તમ વહીવટકર્તા, પ્રબંધક અને પ્રશાસક^૧

ડૉ. નરેશ વેદ

આપણા દેશના આધુનિક સમયના એક ઉમદા અને પ્રેરણાદાયી પુરુષ શ્રી.એચ.એમ.પટેલની પુર્ણિયસ્મૃતિમાં પ્રતિવર્ષ યોજાતી સ્મૃતિ વ્યાખ્યાનમાળામાં મને એમના વિશે વાત કરાવાનો આપ સૌએ અવસર આપ્યો, એ માટે હું આપ સૌનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનુ છું. આ વ્યાખ્યાનમાળામાં આજ સુધીમાં દેશના અનેક નામાંકિત વિદ્વાનોનાં વ્યાખ્યાનો થયાં છે, એ શ્રેણીમાં મને પણ મારા હૃદયના પ્રતિભાવો વ્યક્ત કરવાની આપ સૌએ તક આપી, એને હું મારું સદ્ભાગ્ય સમજું છું.

આજ સુધીમાં જુદાજુદા વક્તાઓએ એમના જીવન અને કાર્યના જુદાંજુદાં પાસાઓ વિશે પ્રકાશ પાડ્યો છે. હજુ એમનું ગ્રંથાલય,

^૧ ડૉ મુ એચ.એમ.પટેલ સ્મારક વ્યાખ્યાન, તા. ૧૫ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૨૦ ના રોજ આ વ્યાખ્યાન એચ.એચ.પટેલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ રૂરલ ડેવલોપમેન્ટ, અર્થશાસ્ત્ર અનુસ્નાતક વિભાગ અને કૃષિ આર્થિક સંશોધન કેન્દ્ર (એ.ઈ.આર.સી), સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિધાનગર દ્વારા સંયુક્ત રીતે યોજવામાં આવ્યું હતું.

અનુવાદકાર્ય અને એમના વાચનપ્રેમ જેવા વિષયો પર વાત થઈ શકે એમ છે. પરંતુ હું એ મુદ્દાઓની વાત કરવાને બદલે એમની વહીવટી, પ્રશાસનિક અને પ્રબંધક તરીકેની પ્રતિભાની વાત આપ સમક્ષ રજૂ કરીશ. તે એટલા માટે કે એક સુશિક્ષિત, ચારિત્ર્યવાન અને રાષ્ટ્રપ્રેમી યુવાન નાગરિક દેશ અને દેશવાસીઓની સેવા કેવી કરી શકે, એનું જવલંત ઉદાહરણ શ્રી પટેલ સાહેબના જીવનમાંથી મળે છે. આ વાત જો આજની આપણી યુવાપેઢી જાણે તો એમાંથી એમને ઘણી પ્રેરણા પ્રાપ્ત થાય તેમ છે.

જ્યારે જ્યારે એમના વ્યક્તિત્વ વિશે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એમ લાગે છે કે શ્રી પટેલ સાહેબ ઘટના પુરુષ હતા. એમના વ્યક્તિત્વમાં કેટલાં પરસ્પર વિરોધી અને છતાં સંવાદી પાસાઓ હતાં! મળતાવળાપણું અને અતડાપણું, વહીવટી કાર્યકુશળતા અને નિષ્ઠાવાન સનદી અધિકારીની કડકાઈ, રાજનૈતિક કૌશલ્ય અને સર્વસત્તાવાદના વિરોધી, દૈનંદિન વ્યવહારના નિષ્ણાત અનુયાયી અને મૂલ્યોના પાકા સંરક્ષક, મૌલિક વિચારક અને નિષ્ઠાવાન કર્મશીલ. એમના જીવન અને વ્યક્તિત્વને જાણવું અને સમજવું એટલે જીવનને સજ્જ અને સમૃદ્ધ કરાવતો અનુભવ પ્રાપ્ત કરવો.

એમના જીવન ઉપર ×ષ્ટિપાત કરીએ છીએ ત્યારે ખ્યાલ આવે છે કે એમનો કરિયરગ્રાફ એકદમ ઝડપથી ઉપર જતો દેખાય છે. ૮૯ વર્ષના આયુષ્યમાં ૧૬ વર્ષની વયે લગ્ન કરી ગૃહસ્થ થયા. ૨૨ મે વર્ષે IAS થયા. ૨૩ મે વર્ષે સિંધ પ્રાંતના લારખાના ખાતે સુપરન્યુમરી કલેક્ટર થયા. ૨૪ થી ૩૦ ની ઉંમર સુધીમાં મદદનીશ કલેક્ટર, સબડિવિઝનલ કલેક્ટર, કલેક્ટર અને ડિસ્ટ્રીક મેજિસ્ટ્રેટ બની સેવાઓ આપી. ૩૧ મે વર્ષે સિંધ સેપરેટર ઓફિસર તરીકે, ૩૨ મે વર્ષે મુંબઈ સરકારના નાણાવિભાગમાં ડેપ્યુટી સેક્રેટરી તરીકે અને મોરિસન સ્ટોક એક્સચેન્જ ઈન્કવાયરી કમિટીના સેક્રેટરી તરીકે સેવાઓ આપી. ૩૩ મે વર્ષે ઉત્તર યુરોપમાં ભારતના ટ્રેડ સેક્રેટરી, ૩૪ મા વર્ષે પાંચ રાષ્ટ્રોના સમૂહમાં પુરવઠા ખાતાના ભારતના ડેપ્યુટી સેક્રેટરી, ૩૯ મા વર્ષે ભારત સરકારમાં ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટ જનરલ ! અઠાર વર્ષમાં તેઓ ક્યાંના ક્યાં પહોંચી ગયા હતા!

એમનું વ્યક્તિત્વ:

એમની પ્રકૃતિ ધીરગંભીર વ્યક્તિની હતી. સામાન્યતઃ ઓછાબોલા પણ જરૂર પડ્યે આખાબોલ હતા. એમના સ્વભાવમાં મૃદુતા અને ખેલદિલીનો મીઠો સમન્વય હતો. સચ્ચાઈ અને સંનિષ્ઠા એમનાં વાણી

અને વર્તનના સ્થાયી ભાવો હતા. કુશાગ્ર બુદ્ધિ ધરાવતા વિચારશીલ વિદ્વાન હતા. સ્વસ્થ અને શાણા સંસ્કાર પુરુષ હતા. શ્રી કનૈયાલાલ મુનશીના મત મુજબ તેઓ જન્મજાત એકઝીક્યુટીવ હતા, અને એ પણ ઘણા હિંમતવાન અને ચતુર આરંભેલા કાર્યનું પરિણામ હાંસલ કરવા માટે આતુર હોવાને કારણે લોકોને તેઓ ક્યારેક તુમાખીવાળા લાગતા હતા. મીતભાષી હતા તેથી લોકોને મળતાવળા લાગતા ન હતા. લોકો એમની પાસે કે નજીક જતાં અચકાતા. પરંતુ એમના જે મિત્રો હતા, એમને માટે તેઓ ખૂબ પ્રેમાળ, વત્સલ અને તેમની હિતચિંતા રાખનારા હતા. દીર્ઘ કાર્યાનુભવ અને વાચનવિચારની સજ્જતાને કારણે તેઓ ઘણા રીસોર્સફુલ હતા. વિચારની સ્પષ્ટતા અને એને અભિવ્યક્ત કરવાની પુરી ક્ષમતાને કારણે તેઓ ઊંડાપોંડમાં તથા ચર્ચાવિચારણામાં હમેશાં અપરાજિત રહેતા.

બાવીસમે વર્ષે IAS થયેલ આ સજ્જન વીશ વર્ષોમાં એટલે કે એમની ૪૨ વર્ષની D»મરે જોઈન્ટ કેબિનેટ સેક્રટરી અને એકવીસ વર્ષમાં કેબિનેટ સેક્રેટરીના ઉચ્ચ હોદ્દા સુધી પહોંચી ગયા હતા. સન ૧૯૪૭ માં પોતાની ૪૩ વર્ષની ઉંમરે એમણે એક સાથે અનેક અન્યંત મહત્વની જવાબદારીઓ નિભાવી હતી. જેમાંની કોઈ એક જવાબદારી પણ ગમે તેવા કાબેલ અધિકારી માટે પણ બહુ મોટી ગણાય, ત્યારે એમણે તો

એક સાથે અનેક મોટી જવાબદારીઓ પૂરી નિષ્ઠા અને નિસ્ખત સાથે ઉઠાવી હતી અને કુશળતાથી બજાવી હતી. એ વખતે તેઓ કેબિનેટ સેક્રેટરી તો હતા જ, એ ઉપરાંત, એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ ઓફિસર, રેફ્યુઝીસના રિહેબિલીટેશનની સેન્ટ્રલ કમિટીના સભ્ય, રાજધાની દિલ્હીની કથળી ગયેલી કાયદો અને વ્યવસ્થાની પુનઃ સ્થાપના માટેની દિલ્હી કમિટીના એક્ઝીક્યુટીવ હેડ, હિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાન બે રાષ્ટ્રો વચ્ચે એસેટસ અને લાયબેલિટીઝની વહેંચણી કરવાની પાર્ટીશન કાઉન્સિલના ચીફ-એમ એટલી બધી મોટી જવાબદારીઓ એક સાથે પૂરી સફળતાથી એમણે નિભાવી હતી. એ સંક્રાન્તિકાળમાં રોજરોજ એટલી બધી ઘટના બનતી હતી કે એ હેક્ટીક દિવસોમાં સરકારી અધિકારીઓ પોતાની કમ્મરતોડ જવાબદારીઓમાં પરોવાયેલા, ખેંચાયેલા અને થાકેલા રહેતા હતા. ત્યારે શ્રી પટેલ સાહેબ વણથાકયે બધાં કાર્યો એક સાથે આટલી બધી જવાબદારી ઉઠાવી અને કુશળતાથી પાર પાડી હતી.

તેઓ જ્યારે પાર્ટીશન કાઉન્સિલમાં ભારતના પ્રતિનિધિ તરીકે કામ કરતા હતા ત્યારે એમના કાઉન્ટર પાર્ટ રૂપે પાકિસ્તાનના મહમદ અલી યૌધરી હતા. વિખૂટા પડતાં બે રાષ્ટ્રોના એ બે પ્રતિનિધિઓ હતા. એવે વખતે અન્યોન્યની એકમેક તરફની માનસિકતા કેવી હોય? પરંતુ શ્રી

પટેલ સાહેબના એ કમિટીમાં વિચાર, ઉચ્ચાર અને આચાર એવા હતા કે મહમદ અલી યૌધરીને પણ એમના માટે ઘણો આદર હતો! ભારત અને પાકિસ્તાનના સભ્યો વડે બનેલા એ પ્રતિનિધિ મંડળે બહુ સંવાદિતા સાથે કામ કર્યું હતું. તેના મુળમાં એવી સાત બાબતો, જે ઘણી વિવાદાસ્પદ હતી અને એને ઉકેલવી, સભ્યો તો ઠીક પણ ખુદ લોર્ડ માઉન્ટબેટન પણ અઘરી સમજતા હતા, તે બધી બાબતો માત્ર પરચીસ મિનિટોમાં ઉકેલાઈ ગઈ હતી. તેનાં મૂળમાં શ્રી પટેલ સાહેબની સૂઝબૂઝ અને દૂરદેશી મુત્સદીગીરી હતી.

સન ૧૯૪૭ ની ત્રીજી જૂને દેશના ભાગલા કરવાનું અને બંને રાષ્ટ્રોને આઝાદી આપવાનું નક્કી થઈ ગયું હતું, પરંતુ પછીના દસબાર દિવસમાં બેય રાષ્ટ્રો વચ્ચે એસેટસ, લાયલેબિટી તથા લશ્કરી અને વહીવટી દળોની વહેંચણીનું કામ બાકી હતું. એવું લાગતું હતું કે એ બધાં કામો નિર્ધારિત સમય મર્યાદામાં ઉકેલી શકાશે નહીં. પરંતુ શ્રી મહમદ અલી યૌધરી અને અન્ય સહયોગીઓ પાસેથી કેવી રીતે કામ લેવું તે શ્રી પટેલ સાહેબ સારી રીતે જાણતા હતા. એ સમયે એમણે ઓર્ગનાઈઝ અને ઈનસ્પાયર કરવાની શક્તિ ઉત્તમોત્તમ કક્ષાએ દાખવી હતી. એ વખતે એમણે પોતાનું દૈવત અને કૌવત પૂર્ણપણે પ્રગટ કર્યું હતું. એમને નીચેના અધિકારીઓ દ્વારા માહિતીઓ અને અહેવાલો

મળ્યા કરતા હતા, પરંતુ તેઓ કેવળ તેમની ઉપર નભતા ન હતા, પોતાની સમજણ અને સાવધાનીનો ઉપયોગ કરતા હતા. રાષ્ટ્ર, લોકશાહી અને પ્રજા પરત્વેની પોતાની કર્તવ્યનિષ્ઠા જાળવી, પ્રત્યુત્પન્ન મતિ વડે અન્યંત મહત્વના નિર્ણયો તેઓ લેતા રહ્યા હતા. એ નિર્ણયો લેવામાં કે એમનો અમલ કરાવવામાં તેઓ ક્યારેય થોથવાયા નહીં, કે થાક્યા નહીં,; એક વહીવટકર્તા કેવો હોય તેનું તેમણે દષ્ટાંત પુરુ પાડ્યું હતું. કેમકે વહીવટકર્તા તરીકે તેમની ખ્વાહિશ રહેતી સ્વીફ્ટ એકસીક્યુઝન અને ક્વીક પરિણામ પ્રાપ્ત કરવાની.

આઝાદી પ્રાપ્ત કરવાના વર્ષોમાં રાષ્ટ્ર ઉગ્ર કસોટીમાંથી પસાર થઈ રહ્યું હતું. સરકારનું અને વહીવટનું જૂનું તંત્રમાળખું વિખેરીને નવું તંત્રમાળખું રચવાનું હતું. એ વખતે પોલિટીકલ વિઝન અને જજમેન્ટની સાથે ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું વહીવટી નેતૃત્વ, વૈચારિક સ્પષ્ટતા, નિર્ણયમાં ત્વરિતતા રાષ્ટ્રહિતની જાળવણી સમર્પિત ટીમવર્ક અને વારંવાર સમજાવ્યા બાદ પણ જેઓ અવારનવાર ફરી બેસતા હતા, તેવા લોકો સાથે સોહાર્દભર્યા સંબંધો જાળવી રાખવાની ક્ષમતા—વગેરે ગુણો જરૂરી હતા. રાષ્ટ્રની આ સ્ટ્રગલ વખતે શ્રી પટેલ સાહેબનું આવા ગુણયુક્ત વહીવટી અધિકારી તરીકેનું યોગદાન અસાધારણ કક્ષાનું અને મૂલ્યવાન હતું. આઝાદી વખતે એવાં કેટલાંક ક્ષેત્રો હતાં, જે પોતાનાં કાર્ય અને

ક્ષેત્રની બાબતમાં ઓવરલેપ થતાં હતાં. એમની વચ્ચે ભેદરેખા આંકી એમને સ્વતંત્ર અને સક્ષત્ર કરવાની બાબત ઘણી ગૂંચવણભરી અને મુશ્કેલ હતી. એવે વખતે એ બધી બાબતો હાથ ધરીને કુશળતાપૂર્વક એનો નીવેડો લાવતી વખતે શ્રી પટેલ સાહેબે જે કાબેલિયત, બિરાદરી, મક્કમતા, વફાદારી, નિસ્વાર્થતા અને શિસ્ત જેવા QpqrŒe ગુણો દાખવ્યા, એની ખાસ નોંધ લેવાવી જોઈએ.

દેશના ભાગલા પછી, પોતાનાં દુખદર્દ અને આઘાતોના પોટલાઓ સાથે સેંકડો હિજરતીઓ દિલ્હીમાં ઠલવાઈ રહ્યા હતા. રાજધાની દિલ્હી એ વખતે અરાજકતામાં ઘડેલાઈ જવાની સ્થિતિ હતી. બે—ત્રણ દિવસ તો દિલ્હી સંદેશાવ્યવહાર અને વાહનવ્યવહારથી કપાઈ ચૂક્યું હતું. રોજિંદો જીવન વ્યવહાર અને કારોબાર ઠપ થઈ ચૂક્યા હતા. પ્રજા અસલામત હતી. દિલ્હીની આ અનવસ્થાને કેવી રીતે થાળે પાડવી એ યક્ષપ્રશ્ન બની ગયો હતો. એ વખતે એ સ્થિતિ ઉપર કેવી રીતે કાબૂ મેળવી લેવો એ માટે શ્રી પટેલ સાહેબે એક પ્લાન ઘડી કાઢી અને વાઈસરોયને આપ્યો. એ અનુસાર લોર્ડ માઉન્ટબેટને સી.એચ.ભાભાના અધ્યક્ષપણા હેઠળ એક કેન્દ્રીય સમિતિ નિયુક્ત કરી. એની પાછળ પણ દોરવણી શ્રી પટેલ સાહેબની હતી. તેમણે કેબિનેટ સેક્રટરી તરીકે ગવર્નમેન્ટના તમામ વિભાગો વચ્ચે સુમેળ અને સહકાર ગોઠવ્યો. બધાં ખાતાઓમાંથી

ચુનંદા અધિકારીઓને ચૂંટી કાઢીને એમને એ મુશ્કેલ કામ ઉકેલવામાં કામે લગાડી દીધા હતા. ઘણાને એમ લાગતું હતું. કે ભારત સ્વાતંત્ર્યને સાચવી નહીં, શકે. પરંતુ એ સમિતિએ બે અઠવાડિયામાં સમગ્ર પરિસ્થિતિને કાબૂમાં લઈ લીધી હતી, અને એક માસમાં તો રાજધાની દિલ્હી નોર્મલ વર્કિંગ કરતી થઈ ગઈ હતી.

એ બધું શક્ય બન્યું હતું શ્રી પટેલ સાહેબની કુનેહ અને કાર્યદક્ષતાને કારણે. સાચો પબ્લીક સર્વન્ટ કેવો હોય તેનું ઉત્તમ ઉદાહરણ તેમણે પૂરું પાડ્યું હતું. આવો પબ્લિક સર્વન્ટ સત્તા કે સંપત્તિ પાછળ નથી હોતો. કોઈની ફેવર કે ફિકર કર્યા વગર પોતાને મળેલી પ્રજાની સેવા કરવાની તકમાં સંતોષ માનતો હોય છે. પોતાને જે પોઝીશન મળી હોય છે, તેમાં પોતાની જ્ઞાન અને અનુભવની સમૃદ્ધિ તથા કાર્યદક્ષતા રેડીને, લોકશાહી મજબૂત કરવાની ખેવના રાખતો હોય છે. આ વાત, પોતાની વહીવટી અમલકાર તરીકેની દીર્ઘ કારકિર્દી દરમિયાન વ્યક્તિગત સ્વાર્થ, કૌટુંબિક હિતો જાળવવા કરવામાં આવતા પક્ષપાત અને ભ્રષ્ટાચારથી સદંતર મુક્ત રહીને શ્રી પટેલ સાહેબે યથાયોગ્ય રીતે પુરવાર કરી છે. તેમણે પરતંત્ર અને સ્વતંત્ર ભારત દેશના એક ઉત્તમ વહીવટકર્તા તરીકે અણમોલ કામગીરી બજાવી હતી. એમણે પોતાનાં ચારિત્ર્યબળ (સ્ટ્રેન્થ ઓફ કેરેક્ટર) અને ફરજનિષ્ઠા (સેન્સ ઓફ ક્યૂરી) વડે માત્ર આપણા

રાષ્ટ્રને ખડું કરવાનું કાર્ય જ નથી કર્યું; સાથોસાથ વ્યક્તિગત માન સન્માન પણ ખૂબ મેળવ્યા હતાં. ખુદ લોર્ડ માઉન્ટબેટન એમના ડેડીકેશન અને પેટ્રિઓટિક ડીવોશનની ભારોભાર પ્રશંસા કરી હતી. એમના એક સહકાર્યકર્તા શ્રી વી.પી.મેનને તો ત્યાં સુધી કહ્યું હતું કે ભારતે IAS ઘણાં મહાન અધિકારીઓ પેદા કર્યા છે, પરંતુ એ સૌમાં H. M. Patel એમાંની એક ઉત્તમોત્તમ પ્રોડક્ટ હતા, એમ વિના સંકોચ અને વિના વિરોધે હું કહી શકું છું.

શ્રી પટેલ સાહેબના વ્યક્તિત્વનું બીજું પાસું ઉત્તમ પ્રબંધક તરીકેનું છે. ૩૯ વર્ષની ઉંમરે તેઓ ભારત સરકારમાં ડાયરેક્ટર જનરલ ઓફ સપ્લાય તરીકે નિમાયા હતા. બીજા વિશ્વયુદ્ધના એ દિવસો હતા. અન્ન, વસ્ત્ર, અને આવાસ - એ ત્રણેયની અછત હતી. એ અંગે કોઈ વિદ્વોહ કે વિપ્લવ ન જાગે એ માટે એમણે પુરવાઠા સચિવ તરીકે ભાવ નિયંત્રણના કાયદાઓ ઘડાવીને બહુ મહત્વની કામગીરી બજાવી હતી. સંરક્ષણ મંત્રાલયમાં સચિવ તરીકે મુકાતાં દેશને સંરક્ષણની દૃષ્ટિએ મજબૂત કરવા શસ્ત્ર ઉત્પાદનના ક્ષેત્રમાં હિન્દુસ્તાન ટુલ્સ ઊભું કરીને જરૂરી પ્રબંધ કર્યો હતો. પછીનાં છ વર્ષો દરમ્યાન અન્ન અને કૃષિ સચિવ તરીકે કાર્ય કરતા એવી નીતિઓ એમણે તૈયાર કરાવી હતી, જેથી ગ્રામોદ્ધાર થાય, ખેતઉત્પાદન વધે અને અર્થતંત્ર ગતિશીલ રહે.

પચાસમાં વર્ષે નાણાંમંત્રાલયમાં સચિવ તરીકે કામ બજાવતાં વીમાક્ષેત્રે ચાલતી અનીતિઓ અને ગેરરીતિઓને ડામવા જીવન વીમા કંપનીનું રાષ્ટ્રીયકરણ કરાવ્યું હતું. દેશના અર્થતંત્રને સુયોગ્ય માર્ગે વાળવા ભારતીય ઈમ્પીરીયલ બેન્કના રાષ્ટ્રીયકરણની વ્યવસ્થા કરાવી હતી. રૂપિયા આના અને પાઈના રાષ્ટ્રીય ચલણની ગણતરીમાં પડતી અગવડો દૂર કરવા ભારતીય ચલણનું દશાંશીકરણ પણ એમણે કરાવ્યું હતું.

એક પ્રબંધક તરીકે એમની ઉત્કૃષ્ટ કાર્યશક્તિનું દર્શન બે પ્રસંગે જોવા મળે છે. દેશના ભાગલા બાદ પાકિસ્તાની ઘૂસણખોરો છેક જમ્મુ-કાશ્મીરમાં ઘુસી જઈ આતંક મચાવી રહ્યા હતા ત્યારે સરદાર પટેલની સૂચનાથી એમણે કેવળ અડતાલીસ કલાકમાં જમ્મુ-કાશ્મીરમાં લશ્કરી કુમક અને જરૂરી સંસાધનોનો પુરવઠો પહોંચાડવા માટે સિવિલ સપ્લાય, મિલીટરી સપ્લાય, રિઝર્વ પોલીસ ફોર્સ અને જમ્મુ-કાશ્મીરની એરપોર્ટ ઓથોરીટી સાથે સુમેળ સાધીને સહાય અને કુમક પહોંચાડવા માટે જે પ્રબંધ કર્યો હતો તે તેઓ જ કરી શકે એવી અઘરી અને વિરલ કાર્યવાહી હતી. તેમાં તેઓ પૂરેપૂરા સફળ પુરવાર થયા હતા.

એજ રીતે હૈદરાબાદના નિઝામ સ્ટેટ સામે જ્યારે સરદાર પટેલે પોલીસ એક્શનનો નિર્ણય લીધો ત્યારે એ વખતની દેશની અને હૈદરાબાદની સ્થિતિ તથા મુલ્કી તથા મિલીટરી તંત્રોની સ્થિતિ જોતાં, એ મિશન પાર પાડવું ઘણું કઠિન હતું. કેમકે એ વખતે હૈદરાબાદની સરહદો મુંબઈ, મધ્યપ્રદેશ અને મદ્રાસ – એમ ત્રણ રાજ્યોને અડીને આવેલી હતી. હૈદરાબાદમાં જે પોલીસ એક્શન લેવાય તેની હૈદરાબાદમાં કે એ રાજ્યોમાં કોઈને પણ સ્હેજે જાણકારી ન થાય, ક્રોમી દાવાનળ સળગી ન ઉઠે, હૈદરાબાદના બાગી તંત્રો અને અધિકારીઓ પ્રજાના જાનમાલને નુકશાન ન પહોંચાડે, કે તેઓ દેશ છોડીને ભાગી ન જાય - એ બધી વાતોની તકેદારી રાખવાની હતી. એ અત્યંત મુશ્કેલ કામગીરી પાર પાડવા કોને પોલિટિકલ એજન્ટરૂપે અને કોને લશ્કરીતંત્રના વડા તરીકે મોકલવા ત્યાંથી માંડી આખું મિશન ગુપચુપ જરાય મુશ્કેલી વગર સફળતાથી પાર પડે, એ માટે એમણે જરૂરી તમામ વાતો ધ્યાનમાં રાખી પ્રબંધ કર્યો હતો, એ બીજા પ્રસંગ તરીકે નોંધવા લાયક છે.

હવે એમની વ્યવસ્થાપન ક્રુનેહનાં ઉદાહરણો જોઈએ. આઝાદી વખતે દેશમાં ૫૬૫ જેટલાં દેશી રજવાડાંઓ હતાં એમની ટૂંકી દ્રષ્ટિ અને અલ્પ સમજને કારણે એ બધાંને ભારતીય પ્રજાસત્તાક સંઘમાં ભેળવવાની કામગીરી મોટા પડકાર સમી હતી. સરદાર પટેલને એ

વખતે નાયબ વડાપ્રધાન પદ ઉપરાંત ગૃહખાતું તો સોંપાયેલું હતું જ, ઉપરાંત આ રજવાડાઓનું સંઘમાં વિલીનકરણ કરવા રિયાસતી ખાતું પણ સોંપાયેલું હતું. આ ભગીરથ મિશન હતું. આપણે સૌ જાણીએ છીએ તેમ સરદાર પટેલ એ પાર પાડવામાં અસાધારણ રીતે સફળ રહ્યા હતા. એની પાછળ શ્રી વી.પી.મેનન અને શ્રી વી.શંકર જેવા અધિકારીઓ ઉપરાંત શ્રી પટેલ સાહેબનો પણ ફાળો હતો, ક્યાં કઈ યુક્તિ અને પેરવી કામ લાગશે, કોની જોડે કેવી રીતે, ક્યારે, કેમ કામ પાડવું અને ધ્યેય હાંસલ કરવું એની યોજના અને એનું વ્યવસ્થાપન શ્રી પટેલ સાહેબ કરતા હતા. તેથી તો તેઓ શ્રી સરદાર પટેલના અત્યંત વિશ્વાસુ સાથી બની રહ્યા હતા.

પંચાવનમાં વર્ષે સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થતાં જ વલ્લભ વિધાનગરમાં ચારુતર વિધામંડળના અધ્યક્ષની જવાબદારી સંભાળી અનેક શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની સ્થાપના, વ્યવસ્થા અને વિસ્તરણની કામગીરી હાથ ઉપર લઈ વિધાનગરમાં અઢાર સ્કૂલ—કોલેજોની અને આઠ હોસ્ટેલ્સની સ્થાપના કરી. સ્કૂલ—કોલેજોના શૈક્ષણિક અને વહીવટી કર્મચારીઓના નિવાસ માટે અગિયાર રેસિન્ડેન્શિયલ ક્વાર્ટર્સ બ્લોક બનાવ્યા. એજ્યુકેશનલ ટાઉનશીપ બનતાં વિધાનગરને વલ્લભભાઈના નામ સાથે સાંકળી વળી, આ વિદ્યાધામમાં ભણેલાં કે

ભણતાં વિદ્યાર્થીઓને તથા સેવા આપતા કર્મચારીઓને તબીબી સારવાર મળી રહે એ માટે ગોકલનગર ખાતે શ્રી કષ્ટા હોસ્પિટલ અને શ્રી પ્રમુખસ્વામી મેડિકલ કોલેજની સ્થાપના કરી, તેમજ વિધાનગરમાં વસતા પરિવારના સભ્યોને નોકરીઘંઘાની અનુકૂળતા થાય એટલા માટે શ્રી વિઠ્ઠલભાઈને નામે ઉદ્યોગનગરની સ્થાપના કરી અને એ ઉપરાંત ચારુતર ગ્રામોદ્ધાર મંડળ અને ચારુતર આરોગ્ય મંડળની સ્થાપનાઓ કરી. એ ઉપરાંત શ્રી વિઠ્ઠલભાઈ અને વલ્લભભાઈ એ બંને ભાઈઓને સ્મૃતિ કાયમ સચવાઈ રહે એ માટે એમના મેમોરિયલની સ્થાપના કરી. સરદારનાં જીવન અને કાર્યનું પ્રતિનિધાન કરતી ફિલ્મ બનાવવા માટે ફિલ્મ ફાઉન્ડેસનની સ્થાપના કરી અને ફિલ્મનિર્માણ કર્યું. સરદારની સ્મૃતિ રાજધાની દિલ્હીમાં પણ જળવાઈ રહે એ માટે ત્યાં ગુજરાત એજ્યુકેશન સોસાયટીની સ્થાપના કરવા ઉપરાંત સરદાર પટેલના નામવાળી સ્કૂલ અને એક વ્યાખ્યાનમાળાનો પણ એમણે આરંભ કર્યો. એ ઉપરાંત એમણે ગુજરાત વિદ્યુત બોર્ડ, ગુજરાત સ્ટેટ ફર્ટિલાઇઝર કંપનીના બોર્ડ, હિંદુસ્તાન તેલીબિયાં ઉત્પાદક સંઘ, સરદાર પટેલ રિન્યુએબલ એનર્જી રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ (સ્પ્રેરી), જ્યોતિ સોલર એનર્જી ઇન્સ્ટીટ્યુટ , સસ્તું સાહિત્ય ટ્રસ્ટ, કેળવણી મંડળ, ધર્મજ, સરસ્વતી કેળવણી મંડળ – અમદાવાદ, વેદશાળા અમદાવાદ, લોટસ હોસ્પિટલ ટ્રસ્ટ, મુબંઈ, લોટસ આયુર્વેદિક રીસર્ચ એન્ડ હોસ્પિટલ ટ્રસ્ટ વગેરે

સંસ્થાઓના અધ્યક્ષ તરીકે પણ નમુનેદાર કામગીરી બજાવી હતી. આ ઉપરાંતે એમણે ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટીટ્યૂટ ઓફ પબ્લિક એડમીનીસ્ટ્રેશન, ન્યુ દિલ્હી અને સરદાર પટેલ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ ઓફ ઇકોનોમિક્સ અને રીસર્ચ સંસ્થામાં ઉપાધ્યક્ષ તરીકે, સરદાર મેમોરીયલ ટ્રસ્ટ, કરમસદ, મોડાસા કેળવણી મંડળ, મોડાસા, અને ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ, અમદાવાદમાં ટ્રસ્ટી તરીકે સેવાઓ આપી હતી. સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિધાનગરની એકેડેમિક કાઉન્સિલ, સેનેટ, સિન્ડિકેટ, ફાઈનાન્સ કમિટી અને બોર્ડ ઓફ સ્પોર્ટ્સમાં તેમજ એગ્રો-ઇકોનોમીક રીસર્ચ સેન્ટરમાં પણ પોતાની મૂલ્યવાન સેવાઓ આપી હતી. એક કુશળ પ્રબંધક તરીકે કાર્ય કરવું એટલે જે તે સંસ્થાના ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપમેન્ટ, રેવન્યુ જનરેશન, વેલ્થ મેનેજમેન્ટ, ગુડ ગર્વનન્સની જવાબદારીઓ ઉઠાવવી. પોતાની હોંશિયારી, કાબેલિયત અને દીર્ઘકાલીન અનુભવ સમૂહ વડે આ બધી સંસ્થાઓને દષ્ટિવંત નેતૃત્વ તો એમણે પૂરું પાડ્યું જ, ઉપરાંત એનાં સંવર્ધન અને વિવર્ધનની કેટલીય જવાબદારીઓ ઉઠાવી જરૂરી પ્રબંધો કર્યા હતા. કોઈ એક કર્મઠ અને ઋષ્ટિવાન પ્રજાસેવક એકલે હાથે કેટલી બધી સંસ્થાઓના માર્ગદર્શક અને નેવીગેટર બની શકે એનું એમણે દષ્ટાંત પૂરું પાડ્યું છે.

ગુજરાત વિધાનસભાની જાહેર હિસાબ સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકે અને ગુજરાત ખેડૂતસંઘના અધ્યક્ષ તરીકે પણ એમણે બેનમૂન કામગીરી બજાવી હતી. ભારતીય વન્યજીવન બોર્ડના અને પ્રોજેક્ટ ટાઈગરની સ્ટીઅરીંગ કમિટીના અધ્યક્ષ તરીકે પણ એમણે કામગીરી બજાવી હતી. રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ અત્યંત ઉચ્ચ કક્ષાના જેમણે હોદ્દાઓ ધારણ કર્યા હતા એવા એમણે વલ્લભ વિધાનગરની ગ્રામપંચાયતના સરપંચ તરીકે, નિવૃત્તિ પછી, કામગીરી બજાવવામાં સ્હેજેય નાનપ અનુભવી ન હતી. આમ, કેટલી બધી શૈક્ષણિક અને સામાજિક સાર્વજનિક સંસ્થાઓના સર્જક, સંવાહક અને સંવર્ધક તરીકેની એમણે કામગીરી એમની વ્યવસ્થાપક તરીકેની વ્યક્તિતાનો ખ્યાલ આપે છે.

જીવનનાં ઘણાં વર્ષો સનદી અધિકારી તરીકે કામગીરી બજાવ્યા પછી દેશહિતની ભાવના અને લોકશાહી મૂલ્યોનાં જતનની ખેવનાથી એમણે રાજકારણના ક્ષેત્રમાં પણ પ્રવેશ કર્યો હતો. શ્રી ભાઈલાલ પટેલ ઉર્ફે શ્રી ભાઈકાકા સાથે મળીને એમણે સ્વતંત્રપક્ષની સ્થાપના કરી હતી. પ્રથમ તેના મંત્રી તરીકે અને પછી રાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષ તરીકેની જવાબદારીઓ પણ એમણે અદા કરી હતી. ગુજરાતનાં બૌદ્ધિકોને એકઠાં કરીને 'નિરીક્ષક' નામનું વિચારપત્ર શરૂ કરાવી, ગુજરાત રાજ્ય અને રાષ્ટ્રના મુખ્ય પ્રશ્નો વિશે ચર્ચાવિચારણા અને ઊહાપોહ માટેનું મુક્ત પ્લેટફોર્મ

પણ એમણે ઊભું કરી આપ્યું હતું. સન ૧૯૭૫ માં તત્કાલીન વડાપ્રધાન ઈન્દિરા ગાંધીએ દેશમાં કટોકટી (ઈમરજન્સી) દાખલ કરી, આપબુદ શાસન દ્વારા ભય અને આંતકનુ વાતાવરણ સર્જ્યું હતું ત્યારે લોકસભામાં એની સામે વિરોધ કરવનારા જૂથનું નેતૃત્વ લઈને, જેલવાસનો ૩૨ રાખ્યા વગર, લોકશાહી મૂલ્યોનાં જતન માટે પૂરી તાકાતથી તેમણે પ્રયાસો કર્યા હતા.

સન ૧૯૭૭માં સાબરકાઠાની સંસદની બેઠક ઉપરથી ચૂંટણી લડી, એમાં વિજય મેળવી તેઓ સાંસદ બન્યા હતા. પછી મોરારજી દેસાઈની મોરચા સરકારમાં નાણાપ્રધાન તરીકેની જવાબદારી તેમણે નિભાવી હતી. ટૂંકાગાળાની એ કામગીરી દરમ્યાન એમણે આર્થિક ફુગાવા પર અંકુશ મેળવવાની, બેફામ વધતા જતાં ચીજવસ્તુઓના ભાવનિયંત્રણની અને અનાજના ઝોનની વ્યવસ્થાથી જે હાલાકી પડતી હતી તે દૂર કરવા ઝોનનાબૂદીની યશસ્વી કામગીરી બજાવી હતી. ત્યારબાદ ગૃહપ્રધાન તરીકેની જવાબદારી અદા કરતાં પોલીસતંત્રના બળવાને યથાયોગ્ય રીતે શાંત કરી દેવાની તથા દેશમાં કાયદા અને ન્યાયની વ્યવસ્થાના ×ઠીકરણની બહુમૂલ સેવા બજાવી હતી. ઉગીને ઊભા થતાં આપણા લોકશાહી પ્રજાસત્તાકના ઉગમકાળે આપણી વચ્ચે આવા એક સમર્પિત

કર્મશીલ અધિકારી અને દેશદાઝવાળા નેતારૂપે આપણને તેઓ પ્રાપ્ત થયા હતા, એ દેશનું સદભાગ્ય હતું.

નવ દાયકાનું એમનું જીવન અનેક ક્ષેત્રોમાં નિરંતર નવી અને નક્કર કામગીરીમાં નોંધપાત્ર રીતે પસાર થયું. પોતાના જીવનની પળેપળનો ઉજ્જવળ હિસાબ તેમણે આપ્યો. સંખ્યાબંધ સિદ્ધિઓ એમણે હાંસલ કરી. તેઓ ખરા અર્થમાં અથક અને અડગ જીવનવીર હતા. એક ઉમદા સંસ્કારી સજ્જન, ઉદ્યમશીલ નરરત્ન, અને ઊંચા ગજાના કર્મઠ માનવી તરીકેની કીર્તિ એમણે સંપાદિત કરી છે. જે સુદીર્ઘ અને સેવાસમૃદ્ધ જીવન તેઓ સફળતાથી જીવી ગયા, એવા માનવીઓ આજે કેટલા? આવા કેલિબર, કમિટમેન્ટ અને કન્વીક્શનવાળા રાષ્ટ્રસેવકના જીવનમાંથી એમના જેવી મતિ અને શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની પ્રેરણા આજે સૌ કોઈ મેળવવા ઈચ્છે અને મથે એમાં જ એમનું સાચું તર્પણ છે અને આપણો ભલીવાર છે.

ફોન. નં. ૦૨૬૯૨-૨૩૩૭૫૦
સેલફોન નં. ૦૯૭૨૭૩૩૩૦૦૦

ડૉ. નરેશ વેદ
'કદમ્બ' બંગલો,
૩૫, પ્રોફેસર્સ સોસાયટી,
મોટા બજાર,
વલ્લભ વિધાનગર-૩૮૮૧૨૦

મંચ પર બિરાજમાન (ડાબેથી) ડૉ. એસ. એસ. કલામકર, ડૉ. મહેશ પાઠક, ડૉ. નરેશ એલ. વેદ અને ડૉ. એચ.પી.ત્રિવેદી. ડૉ. કિંજલ આહિર (કેન્દના નાયબ નિયામક) વ્યાખ્યાનની કાર્યવાહી સંભાળી રહ્યા છે.

આભારની પ્રસ્તાવના પાઠવતાં ડૉ. એસ.એસ.કલામકર (નિયામક અને પ્રોફેસર, એઈઆરસી)

ડા. નરેશ વેદ

(પૂર્વ કુલપતિ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ અને
પૂર્વ કુલપતિ, ભાવનગર યુનિવર્સિટી, ભાવનગર, ગુજરાત)

ડા. નરેશ વેદનો જન્મ ૩ માર્ચ ૧૯૪૮ ના રોજ ગોંડલમાં થયેલો. એમનું વતન મોરબી અને જ્ઞાતિ ભાટિયા. એમનો વિદ્યાભ્યાસ તેજસ્વી રહ્યો હતો. ગુજરાતી મુખ્ય વિષય સાથે તેમણે સન ૧૯૬૮ માં બી.એની પદવી પ્રથમ વર્ગ સાથે મેળવી હતી. સન ૧૯૭૧ માં એમ.એ ની પદવી અને ૧૯૭૮ માં પી.એચ.ડીની પદવી હાંસલ કરી હતી. તેમના માર્ગદર્શન હેઠળ અગિયાર વિદ્યાર્થીઓએ એમ.ફિલ.ની અને પાંચ વિદ્યાર્થીઓએ પી.એચ.ડી.ની પદવી પ્રાપ્ત કરી છે.

ગુજરાતી વિષયના અધ્યાપક તરીકે એમની કારકિર્દીનો આરંભ દ્રાગદાની આર્ટ્સ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ દ્વારા ૧૯૬૮ માં થયો હતો. દ્રાગદા બાદ મોરબી અને રાજકોટની કોલેજોમાં સાત વર્ષો સુધી એમણે અધ્યાપક તરીકે સેવાઓ આપી હતી. સન ૧૯૭૭ માં સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટીમાં અનુસ્નાતક વિભાગમાં જોડાયા સાત વર્ષ વ્યાખ્યાતા તરીકે અને પંદર વર્ષ રીડર તરીકે સેવાઓ આપી હતી. ત્યારબાદ તેમની વરણી પ્રોફેસર તરીકે થઈ હતી. અધ્યયન અને અધ્યાપન ઉપરાંત સંશોધન અને પ્રકાશન એમની પ્રિય પ્રવૃત્તિઓ રહી છે. પુસ્તક પરિચય, પુસ્તક સમીક્ષા, તથા સાહિત્યના અનેક મુદ્દાઓને સ્પર્શતા સૈધ્ધાંતિક તેમજ વ્યાવહારિક વિવેચન તથા સંશોધનના અંદાજે સો જેટલા એમના લેખો ગુજરાતી, હિન્દી અને અંગ્રેજી ભાષાના અધિકૃત સામયિકોમાં પ્રકાશિત થયેલા છે. આજ સુધીમાં એમના દશ પુસ્તકો પ્રકાશિત થયા છે.

એમના વ્યક્તિત્વ, વિદ્વતા, કાર્યનિષ્ઠા અને નિપુણતા, વહીવટ સંચાલન કુશળતા વગેરે લક્ષમા લઈને ગુજરાત સરકારે સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી પાસેથી એમની સેવાઓ લોનરૂપે માગી સન ૧૯૯૯ માં સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીના પ્રો-વાઈસ ચાન્સેલર તરીકે નિમણૂંક કરી હતી. એમની કાર્યદક્ષતા અને વહીવટી કુશળતા જોઈ નવ માસના ટૂંકા ગાળામાં એમને પ્રમોશન આપી ત્રણ વર્ષ માટે એમની સેવાઓ ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદના વાઈસ ચાન્સેલર તરીકે લીધી હતી. તે પછી ૩ વર્ષ માટે ભાવનગર યુનિવર્સિટી ભાવનગરના વાઈસ ચાન્સેલર તરીકે તેમની નિમણૂંક કરી હતી. હાયર એજ્યુકેશન અને તેને સ્પર્શતા અનેક વિદ્ય મુદ્દાઓ સંબંધે નીતિ ઘડતર માટે તેમણે મહત્વની ભૂમિકા ભજવી છે.

એક તેજસ્વી અધ્યાપક વિદ્વાન સંશોધક, દ્રષ્ટિવંત વહીવટકર્તા અને સવ્યસાયી શિક્ષણવિદ તરીકે એમની આગવી પ્રતિભા ઉપસી છે. ડા. વેદ રાજ્યના અને રાષ્ટ્રના અનેકવિદ્ય સજ્જતા ધરાવતા શીલભદ્ર શિક્ષણવિદ અને સંસ્કાર પુરુષ છે. અધ્યયન, અધ્યાપન, વ્યક્તિત્વ અને યાસ્ત્રિય ઘડતર, વાંચન, લેખન, સંશોધન, જ્ઞાન વિસ્તરણ અને સંસ્થા સંચાલન જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં તેમણે સેવાઓ આપી છે.

એક તેજસ્વી અધ્યાપક વિદ્વાન સંશોધક, દ્રષ્ટિવંત વહીવટકર્તા અને સવ્યસાયી શિક્ષણવિદ તરીકે એમની આગવી પ્રતિભા ઉપસી છે. ડા. વેદ રાજ્યના અને રાષ્ટ્રના અનેકવિદ્ય સજ્જતા ધરાવતા શીલભદ્ર શિક્ષણવિદ અને સંસ્કાર પુરુષ છે. અધ્યયન, અધ્યાપન, વ્યક્તિત્વ અને યાસ્ત્રિય ઘડતર, વાંચન, લેખન, સંશોધન, જ્ઞાન વિસ્તરણ અને સંસ્થા સંચાલન જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં તેમણે સેવાઓ આપી છે.